

De boot van Oostende 60386

We kunnen ons niet voorstellen dat heden nog iemand er zou aan twijfelen dat het gebied, waar zich nu de vruchtbare Polderstreek uitstrekt, eens toebehoorde aan de zee en — dat is nog niet zo lang geleden — slechts na een moeizame strijd op het water werd gewonnen. Niets spreekt echter meer tot de verbeelding dan wanneer men daar, midden in het land, in de bodem het wrak van een oude boot ontdekt, bedolven onder enkele meters zand en klei. Dit is toch wel het klaarste bewijs dat, wat nu land is, eens water was. Dergelijke sensationele vondsten zijn echter heel zeldzaam, ja zelfs zo zeldzaam dat het onvergeeflijk ware er ene van te verzwijgen. Daarom hebben we het op ons genomen een korte bijdrage te wijden aan een boot die in juli 1952 te Oostende in de bodem werd gevonden.

Een bekende vondst op dit gebied is deze van augustus 1899 te Brugge. Bij het graven van het kanaal Brugge-Zeebrugge ontdekte men, op 400 m ten noorden van het kanaal Oostende-Brugge, en op 4 m diepte het wrak van een boot met een lengte van 14,5 m en een breedte van 3,5 m.

E. Jonckheere doopte hem « le bateau de Bruges » en bepaalde hem als « un bateau saxon, pêcheur ou migrateur, du 6me siècle environ » ⁽¹⁾. Verschillende delen van deze boot worden bewaard in het Gruuthuuse Museum te Brugge. In 1936 herzag C. M. Pleyte enkele van Jonckheere's opvattingen en dateerde het schip als zijnde van de 5de-6de eeuw ⁽²⁾.

In augustus 1952 werd te Oostende op de steenweg op Torhout, n° 133, bij het bouwen van een huis, op 8 m diepte het wrak van een oud schip gevonden, dat we de « boot van

(1) Ed. Jonckheere. *L'origine de la côte de Flandre et le bateau de Bruges*, Brugge 1903.

(2) C. M. Pleyte. *Het schip van Brugge*. *Handelingen Société d'Emulation te Brugge*, 79 (1936), blz. 59-66.

Oostende » zullen noemen. Spijtig genoeg werd de boot niet uitgegraven en moesten we de beschrijving ervan opstellen aan de hand van verklaringen van ooggetuigen, die er verschillende stukken van zagen. Het moet de lezer dus niet verwonderen dat we soms genoodzaakt zijn ons bij veronderstellingen te houden.

Het wrak heeft een lengte van 15 m en een breedte van 8 m. De ongewoon grote breedte laat ons vermoeden dat de boot overlangs gebroken of opengebarsten is en als het ware platgedrukt werd. Alhoewel volledig uit hout vervaardigd, is hij van zeer sterk maaksel. Nergens werd een spoor van nagels gevonden. De « huidplanken » of « boorden » van eikenhout (misschien ook granaathout) van 8 cm dikte liggen een weinig overeen en zijn door middel van houten pinnen aaneengeklonken in zgn. klink- of overnaadswerk. Verder zijn ze vastgehecht aan geplooid houten spanten en inhouten. Dit is de typische en welbekende bouw der prachtige en stevige Vikingschepen ⁽³⁾ en hun voorgangers, de Saksische schepen, waarvan een exemplaar met huidplanken van 22 m op 50 cm en met een dikte van 7 cm, daterend van de 4de eeuw, werd gevonden te Nydam in Denemarken. In het midden draagt het schip een octogonale toren uit dennenhout met een doormeter van 2 m en een hoogte van 3 m, voorzien van een wenteltrap.

Om de boot te dateren kunnen we steunen op zijn kenmerken, waarvan enkele elementen ons bekend zijn, ofwel kunnen we de ouderdom van een aardlaag, waarin hij zich bevindt, alsook deze van de bedekkende lagen bepalen. Laten we met de tweede methode aanvangen.

De vindplaats is gelegen in de St. Catharinapolder, die deel uitmaakt van de zgn. Historische Polders van Oostende. Tijdens het bodemonderzoek vonden we in deze polders verschillende op mekaar liggende lagen, die tijdens de volgende overstromingsperioden door de zee werden afgezet ⁽⁴⁾ :

(3) Een dergelijk Vikingschip — de Hugin — werd in 1949 door een groep Denen gemaakt; ze voeren er mee van Denemarken naar Engeland en landden er op 28/7/1949 mee op de Engelse kust te Broadstairs.

(4) Opzoekingen verricht onder de auspiciën van het Instituut tot Aanmoediging van het Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw (I.W.O.N.L. - I.R.S.I.A.) onder leiding van Prof. Dr. R. Tavernier.

1. 17de-18de eeuw : in deze periode werd in de Historische Polders van Oostende, die toen dienst deden als spoeldok voor de haven van Oostende, een kleilaag van gemiddeld 1 m dikte afgezet.

2. 10de-12de eeuw : tijdens deze periode, gekend als Duinkerken III-transgressie, werd in de streek van Oostende een dunne kleilaag van gemiddeld minder dan 1 m dikte afgezet.

3. 4de-8ste eeuw : dit is de Duinkerken II-transgressie, de belangrijkste voor dit gebied ; haar afzettingen (zand en klei) bereiken verschillende meter, vooral in de toenmalige krekken.

4. 2de eeuw vóór J. Chr.-1ste eeuw na J. Chr. : tijdens deze periode, de Duinkerken I-transgressie, werd ook een belangrijke klei- en zandlaag afgezet, die plaatselijk meer dan 1 m dik kan zijn.

Deze 4 klei- en zandlagen van verschillende ouderdom bedekken een veenlaag, die gevormd werd tijdens het Atlanticum en het Subboreaal (dus vanaf 5000 vóór J. Chr.) en die men overal in de zeepolders terugvindt. Op de plaatsen waar tijdens de Duinkerkeniaanse transgressie krekken werden ingesneden werd de veenlaag weggespoeld. De boot van Oostende lag in een kreek en was zelfs een weinig in het veen aan de rand ervan gedrongen.

Theoretisch kan de boot in een van de 4 voornoemde overstromingsperiodes gezonken zijn. Laten we dus deze 4 mogelijkheden onderzoeken, waarbij een belangrijk element is : de grote dikte, nl. 8 m, van de laag waaronder de boot zich bevindt.

1. Om in de 17de-18de eeuw op 8 m diepte te kunnen zinken moet de boot zich in een belangrijke kreek van de Historische Polders van Oostende bevinden. Dit is echter geenszins het geval, daar de grootste kreek van de St. Catharinapolder, nl. de St. Catharinakreek, ten noorden van de boot loopt. Een eventuele kleine zijtak van deze kreek kan nooit de diepte van 8 m bereikt hebben (vergelijken we b.v. met de Keignaardkreek die 8 m diepte had op een plaats waar ze 100 m breed was).

2. In de 10de-12de eeuw was de bedekkende waterlaag in het Oostendse betrekkelijk dun : daar strekte zich inderdaad de zgn. strandvlakte van de Duinkerken III-transgressie uit tussen Oostende en Gistel. In dat gebied hebben we nergens 8 m diepe krekken gevonden.

3. De enige mogelijkheid is dus dat de boot gezonken is in een kreek van de Duinkerken II- of van de Duinkerken I-transgressie, d.w.z. tussen de 4de eeuw na J. Chr. en de 2de eeuw vóór J. Chr. (5). Nabij Oostende vonden we, tijdens de opname van de bodemkaart, een belangrijk Duinkerken II-krekensysteem.

Welke gegevens leveren de constructiedetails van de boot? Een voornaam element is dat de huidplanken, die het zoomwerk vormen, gepind werden door middel van volledig houten pinnen; het ontbreken van nagels of klinknagels schijnt te wijzen op een zeer oude constructie. De boot van Brugge (5de-6de eeuw) bezat houten pinnen gewapend met een ijzeren kern; de boot van Nydam was aaneengeklonken met metalen klinknagels. Vanaf de 6de eeuw blijkt het gebruik van metalen pinnen vrij algemeen te worden. Vermelden we nog dat de boten uit het IJzertijdperk, zoals b.v. de boot van Hjortspring (Als)-Jutland, « genaaid » waren: de huidplanken waren aan mekaar bevestigd door middel van dierpezen en de « naai-gaten » waren opgevuld met hars. Het is niet uitgesloten dat de boot van Oostende eveneens genaaid was en dat de houten pinnen alleen dienden om de gaten te stoppen (6).

Rekening houdend met de geologische gegevens en met de constructiekenmerken van de boot menen we dus wel te mogen besluiten dat de boot van Oostende dateert van de 4de eeuw of vroeger.

Dr. Ing. J. AMERYCKX,
Centrum voor Bodemkartering,
I.W.O.N.L.

A. NAGELMACKERS,
Lid van de « Académie de
Marine de Belgique ».

(5) De boot van Brugge werd gevonden in een Duinkerken II-kreek.

(6) Hiermee willen we niet doen uitschijnen dat de boot van Oostende van vóór onze tijdrekening dateert, maar wel dat er een mogelijkheid bestaat dat deze werkwijze tot dan hier werd gevolgd.

DE BOOT VAN OOSTENDE

60-996

We kunnen ons niet voorstellen dat heden nog iemand er zou aan twifelen dat het gebied, waar zich nu de vruchtbare Polderstreek uitstrekt, eens toebehoorde aan de zee en — dat is nog niet zo lang geleden — slechts na een moeizame strijd op het water werd gewonnen. Niets spreekt echter meer tot de verbeelding dan wanneer men daar, midden in het land, in de bodem het wrak van een oude boot ontdekt, bedolven onder enkele meters zand en klei. Dit is toch wel het klaarste bewijs dat, wat nu land is, eens water was. Dergelijke sensationele vondsten zijn echter heel zeldzaam, ja zelfs zo zeldzaam dat het onvergeeflijk ware er ene van te verzwijgen. Daarom hebben we het op ons genomen een korte bijdrage te wijden aan een boot die in juli 1952 te Oostende in de bodem werd gevonden.

Een bekende vondst op dit gebied is deze van augustus 1899 te Brugge. Bij het graven van het kanaal Brugge-Zee-brugge ontdekte men, op 400 m ten noorden van het kanaal Oostende-Brugge, en op 4 m diepte het wrak van een boot met een lengte van 14,5 m en een breedte van 3,5 m.

E. Jonckheere doopte hem « le bateau de Bruges » en bepaalde hem als « un bateau saxon, pêcheur ou migrateur, du 6me siècle environ » (1). Verschillende delen van deze boot worden bewaard in het Gruuthuuse Museum te Brugge. In 1936 herzag C. M. Pleyte enkele van Jonckheere's opvattingen en dateerde het schip als zijnde van de 5de-6de eeuw (2).

In augustus 1952 werd te Oostende op de steenweg op Torhout, n° 133, bij het bouwen van een huis, op 8 m diepte het wrak van een oud schip gevonden, dat we de « boot van Oostende » zullen noemen. Spijtig genoeg werd de boot niet uitgegraven en moesten we de beschrijving ervan opstellen aan de hand van verklaringen van ooggetuigen, die er verschillende stukken van zagen. Het moet de lezer dus niet verwonderen dat we soms genoodzaakt zijn ons bij veronderstellingen te houden.

(1) Ed. Jonckheere. L'origine de la côte de Flandre et le bateau de Bruges. Brugge 1903.

(2) C. M. Pleyte. Het schip van Brugge. Handelingen Société d'Emulation te Brugge, 79 (1936), blz. 59-66.

Het wrak heeft een lengte van 15 m en een breedte van 8 m. De ongewoon grote breedte laat ons vermoeden dat de boot overlangs gebroken of opengebarsten is en als het ware platgedrukt werd. Alhoewel volledig uit hout vervaardigd, is hij van zeer sterk maaksel. Nergens werd een spoor van nagels gevonden. De « huidplanken » of « boorden » van eikenhout (misschien ook granaathout) van 8 cm dikte liggen een weinig overeen en zijn door middel van houten pinnen aaneengeklonken in zgn. klink- of overnaadswerk. Verder zijn ze vastgehecht aan geplooid houten spanten en inhouten. Dit is de typische en welbekende bouw der prachtige en stevige Vikingschepen ⁽³⁾ en hun voorgangers, de Saksische schepen, waarvan een exemplaar met huidplanken van 22 m op 50 cm en met een dikte van 7 cm, daterend van de 4de eeuw, werd gevonden te Nydam in Denemarken. In het midden draagt het schip een octogonale toren uit dennenhout met een doormeter van 2 m en een hoogte van 3 m, voorzien van een wenteltrap.

Om de boot te dateren kunnen we steunen op zijn kenmerken, waarvan enkele elementen ons bekend zijn, ofwel kunnen we de ouderdom van een aardlaag, waarin hij zich bevindt, alsook deze van de bedekkende lagen bepalen. Laten we met de tweede methode aanvangen.

De vindplaats is gelegen in de St. Catharinapolder, die deel uitmaakt van de zgn. Historische Polders van Oostende. Tijdens het bodemonderzoek vonden we in deze polders verschillende op mekaar liggende lagen, die tijdens de volgende overstromingsperioden door de zee werden afgezet ⁽⁴⁾ :

1. 17de-18de eeuw : in deze periode werd in de Historische Polders van Oostende, die toen dienst deden als spoeldok voor de haven van Oostende, een kleilaag van gemiddeld 1 m dikte afgezet.

2. 10de-12de eeuw : tijdens deze periode, gekend als Duinkerken III-transgressie, werd in de streek van Oostende een dunne kleilaag van gemiddeld minder dan 1 m dikte afgezet.

(3) Een dergelijk Vikingschip — de Hugin — werd in 1949 door een groep Denen gemaakt ; ze voeren er mee van Denemarken naar Engeland en landden er op 28/7/1949 mee op de Engelse kust te Broadstairs.

(4) Opzoekingen verricht onder de auspiciën van het Instituut tot Aanmoediging van het Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw (I.W.O.N.L. - I.R.S.I.A.) onder leiding van Prof. Dr. R. Tavernier.

3. 4de-8ste eeuw : dit is de Duinkerken II-transgressie, de belangrijkste voor dit gebied ; haar afzettingen (zand en klei) bereiken verschillende meter, vooral in de toenmalige krekken.

4. 2de eeuw vóór J. Chr.-1ste eeuw na J. Chr. : tijdens deze periode, de Duinkerken I-transgressie, werd ook een belangrijke klei- en zandlaag afgezet, die plaatselijk meer dan 1 m dik kan zijn.

Deze 4 klei- en zandlagen van verschillende ouderdom bedekken een veenlaag, die gevormd werd tijdens het Atlanticum en het Subboreaale (dus vanaf 5000 vóór J. Chr.) en die men overal in de zeepolders terugvindt. Op de plaatsen waar tijdens de Duinkerkeniaanse transgressie krekken werden ingesneden werd de veenlaag weggespoeld. De boot van Oostende lag in een kreek en was zelfs een weinig in het veen aan de rand ervan gedrongen.

Theoretisch kan de boot in een van de 4 voornoemde overstromingsperioden gezonken zijn. Laten we dus deze 4 mogelijkheden onderzoeken, waarbij een belangrijk element is : de grote dikte, nl. 8 m, van de laag waaronder de boot zich bevindt.

1. Om in de 17de-18de eeuw op 8 m diepte te kunnen zinken moet de boot zich in een belangrijke kreek van de Historische Polders van Oostende bevinden. Dit is echter geenszins het geval, daar de grootste kreek van de St. Catharinapolder, nl. de St. Catharinakreek, ten noorden van de boot loopt. Een eventuele kleine zijtak van deze kreek kan nooit de diepte van 8 m bereiken hebben (vergelijken we b.v. met de Keignaardkreek die 8 m diepte had op een plaats waar ze 100 m breed was).

2. In de 10de-12de eeuw was de bedekkende waterlaag in het Oostendse betrekkelijk dun : daar strekte zich inderdaad de zgn. strandvlakte van de Duinkerken III-transgressie uit tussen Oostende en Gistel. In dat gebied hebben we nergens 8 m diepe krekken gevonden.

3. De enige mogelijkheid is dus dat de boot gezonken is in een kreek van de Duinkerken II- of van de Duinkerken I-transgressie, d.w.z. tussen de 4de eeuw na J. Chr. en de 2de eeuw vóór J. Chr. (5). Nabij Oostende vonden we, tijdens de

(5) De boot van Brugge werd gevonden in een Duinkerken II-kreek.

opname van de bodemkaart, een belangrijk Duinkerken II-
krekenstelsel.

Welke gegevens leveren de constructiedetails van de boot?
Een voornaam element is dat de huidplanken, die het zoomwerk
vormen, gepind werden door middel van volledig houten
pinnen; het ontbreken van nagels of klinknagels schijnt te
wijzen op een zeer oude constructie. De boot van Brugge
(5de-6de eeuw) bezat houten pinnen gewapend met een ijzeren
kern; de boot van Nydam was aaneengeklonken met metalen
klinknagels. Vanaf de 6de eeuw blijkt het gebruik van metalen
pinnen vrij algemeen te worden. Vermelden we nog dat de
boten uit het IJzertijdperk, zoals b.v. de boot van Hjortspring
(Als)-Jutland, « genaaid » waren: de huidplanken waren
aan mekaar bevestigd door middel van dierpezen en de « naai-
gaten » waren opgevuld met hars. Het is niet uitgesloten
dat de boot van Oostende eveneens genaaid was en dat de
houten pinnen alleen dienden om de gaten te stoppen (6).

Rekening houdend met de geologische gegevens en met de
constructiekenmerken van de boot menen we dus wel te mogen
besluiten dat de boot van Oostende dateert van de 4de eeuw
of vroeger.

Dr. Ing. J. AMERYCKX,
Centrum voor Bodemkartering,
I.W.O.N.L.

A. NAGELMACKERS,
Lid van de « Académie de
Marine de Belgique ».

ZANTEKOORN

— 'k En hebbe 't geld niet hangen lijk een hespe! Zo zei me
een Bruggeling Heer V. O. sprekende over de hoge kostprijs van
reklame.

— Van oud-renner Vanhevel Odiel, toen hij mijn fiets herstelde
en de trapper maar niet kon afdraaien: « Verdikke, als 't nu niet
en gaat de duvel haalt 't konvooi weg! » De betekenis van dit
gezegde kon hij niet verklaren. 't Zou een veel gebezigde uitdruk-
king zijn langs Eernegem.

R. C.

'k Zitte dikkels te peinen hoe dat mijn kindskinders aan de kost
zullen geraken...

— Je moet doen lijk die van Poeke: die 'n peinen nooit.

(Kanegem) G. P. B.

(6) Hiermee willen we niet doen uitschijnen dat de boot van
Oostende van vóór onze tijdrekening dateert, maar wel dat er een
mogelijkheid bestaat dat deze werkwijze tot dan hier werd gevolgd.

GRAFZERKEN UIT DE 14^e EEUW IN DE DUINENABDIJ TE KOKSIJDE

Onlangs werden in de ruïne van de abdij van de Duinen te Koksijde vier merkwaardige grafzerken blootgelegd. Reeds vroeger werden drie grafzerken binnen de kerkmuren ontdekt. Over deze grafzerken zal in een andere bijdrage gehandeld worden.

Deze vier grafzerken, alle van uitzonderlijk groot formaat, liggen in de westergang van het kloosterpand. Alle vier op kleine afstand van mekaar. Ten zuiden van die rij zerken bestaat nog een dubbele grafkelder, waarvan de zerk echter totaal verdwenen is.

De opschriften van die zerken, alsook de figuren die erop afgebeeld staan, duiden aan dat het leken zijn die eronder begraven liggen. Aanstonds dient toch aangestipt, dat minstens één ervan een vrouwelijke « familiaris » is. Daarover weiden we verder uit.

De oudste, naar opschrift en uitzicht aanduiden, is de tweede zerk, dit wanneer men die zerken telt vanaf de zuidzijde van de kloostergang. Het is een groot arduinen stuk, 2.90 m. lang, 1.44 m. breed en 0.153 m. dik. Op die zerk staat enkel de legende. In de bovenhoeken bemerkt men een wapenschild in een vierlobbige kader. Het onderste deel van het opschrift, alsook een deel van het opschrift van de zijkanen is uitgewist. Het nog overgebleven opschrift luidt :

- [1] + HIER + LEGHET + GILLIS
- [2] VEYS + DIE + STAERF + IN DIE + ... MAENT...
- [3]
- [4] ... MEN + SCREEF + M + CCC + II + BID +
OVER + DIE + ZIELE +

Opsporingen in verscheidene cartularia en documenten hebben ons doet besluiten dat deze Gillis Veys, die stierf in 1302, te identificeren is met de grafelijke baljuw Gillis Veys. Als grafelijk baljuw van Brugge wordt hij geciteerd van 21 oktober 1294 tot 14 juni 1295 ⁽¹⁾. In de oorkonden van de Sint-Niklaasabdij van Veurne, wordt « Gilles Veize » in mei 1296 vermeld als « baillius dou tieroir de Furnes ». Vóór hem en de schepenen en keurlieden van Veurne-Ambacht wordt een verzaking aan grondrenten geakteerd ⁽²⁾.

Volgens H. Nowé, in het pas aangehaalde werk, is de opvolger van Gillis Veys vóór 15 oktober 1304 als baljuw voor Veurne-Ambacht aangesteld geweest. Het is dus wel mogelijk dat Veys dit ambt bekleed heeft tot aan zijn overlijden in 1302.

Het geslacht Veys is een oud geslacht uit Veurne-Ambacht. In menig stuk van de 14e en 15e eeuw — de latere eeuwen daar-

(1) H. Nowé, *Les Baillis comtaux de Flandre*, Brussel, 1929, blz. 372.

(2) Van de Putte et Carton, *Chronicon et Cartularium abbatiae Sancti Nicolai Furnensis*, Brugge, 1849, blz. 210-211.

gelaten — treffen we een lid van die familie aan, gewoonlijk bekleed met een of ander voornamen functie. Zo is er een Michiel Veyse schepen en keurman van het Ambacht in 1346 ⁽³⁾. Een Gilles Veyse treffen we aan in de rekeningen van de baljuw in 1399 ⁽⁴⁾. Vincent Veyse komt in 1410 voor als « cuerheer » ⁽⁵⁾ en is schepen en keurman van het ambacht in 1423, 1429 en 1438. Filips Veyse is dismeester te Lampernisse in 1429 en aldaar ook « heerd » van een heernis in 1431, 1439 en 1441 ⁽⁶⁾. Het is niet onmogelijk dat « joncvrouwe Margriete », die gehuwd was met Jan de Crane, de « dunherdere » van de graaf van Vlaanderen, en die de dochter was van 'n Gillis Veys, in feite de dochter is van de voormalige baljuw van Veurne, Gillis Veys. Jan de Crane stierf in 1369 en werd te Lampernisse begraven ⁽⁷⁾.

Wellicht is baljuw Gillis Veys een weldoener geweest van de Duinenabdij en heeft hij bij zijn afsterven de wens uitgedrukt in de abdij begraven te worden. Dat op zijn grafzerk geen titel staat, doet te meer besluiten dat hij een in de streek voornaam en welbekend personage was.

De tweede zerk in het kloosterpand van Duinen is bijna een halve eeuw jonger. De afmetingen zijn: 2.90 m. lang, 1.60 m. breed en 0.13 m. dik. Deze zerk, ook uit arduinstein vervaardigd, is een echt kunstwerk. Midden een gotische rijk-uitgewerkte nis, met steunbogen, vensters en pinakels, werd een vrouw gebeeldhouwd, in heerlijk-golvend lang gewaad; de handen zijn gevouwen; aan haar voeten ligt een prettig hondje, de hals versierd met een halsband met belletjes. Het grafschrift, in sierlijke gotische letter uitgevoerd, loopt om de rand en is, op een paar woorden na, onbeschadigd gebleven.

Het opschrift, verdeeld op de vier zijden, luidt:

- [1] HIC . JACET . SOROR . MARGARITA . FILIA .
QUONDAM . DOMINI (?).
- [2] GOYE... DE . KEYEEM . QUE . SE . ET . SUA .
SOLEMPNITER . DEDIT . ISTI . MONASTERIO .
ET . HABITUM . FAMILIARIS . DEVOTE . SUSCEPIT .
- [3] OBIIT . AUTEM . ANNO . MILLESIMO . TRECEN-
TESIMO . QUADRAGESIMO .
- [4] OCTAVO . IN . PRIVIGILIA . ASSUMPTIONIS .
BEATE . MARIE . ANIMA . EIUS .
PER . MISERICORDIAM . DEI .
RESQUIESCAT . IN . PACE . AMEN .

(3) J. Weale, *Les églises du doyenné de Dixmude*, Brugge, dl II, 1874, blz. 251.

(4) A. Merghelynck, *Le fief-manoir dit « le Château de Beauvoorde » à Wulveringham*, Brugge, dl I, 1900-1901, blz. 29.

(5) Rekening van de Watering van Veurne-Ambacht 1411-12; zie Westvlaamsch Archief II, 1940, blz. 21.

(6) J. Weale, o.c.; voor Vincent Veyse, blz. 272, 264, 265; voor Filips, blz. 264, 273, 266, 275.

(7) A. Merghelynck, o.c., dl II, blz. 77.

Die zuster Margarita was de dochter van een inwoner van Keiem. We gissen dat het woord dat Goye voorafgaat « domini » is. Ze zou dus de dochter zijn van een edelman. De naam Goye is mogelijk niet volledig. De zerk is op deze plaats wat geschonden, en het is wel mogelijk dat een letter uitgewist werd. Misschien moeten we de naam vervullen met een t. In 1377 treffen we in Beerst een Nicholaus aan, die de zoon was van « Joannes Goeyt, dictus Corte » ⁽⁸⁾. Zou dus Goeyt of Goyet de familienaam zijn van die Margarita?

Naar het opschrift ons mededeelt, was Margarita « zuster » geworden in de abdij van Duinen, nadat ze zichzelf en haar bezittingen aan de abdij had overgemaakt en dit « op plechtige wijze », en het kleed van « familiaris » devoot had aangenomen. Ze stierf op 13 augustus 1348.

De « familia » betekende, in de Middeleeuwen, de groep leken die in de dienst stonden van een abdij, dit ofwel in het abdijgebouw zelf, ofwel in de afhankelijkheden van de abdij. De « familiares » die dichtst bij het kloosterleven betrokken waren, werden oblati, offerti, donati, devoti, conversi genoemd. Deze mogen niet vereenzelvigd worden met de geestelijke broeders of conversen. Die familiares waren vrome leken die, gedreven door godsvrucht, zichzelf, hun arbeid en hun bezittingen geheel of ten dele aan een klooster afstonden. Ze bleven leken, alhoewel sommige een kloosterkleed droegen ⁽⁹⁾.

Margareta zal wellicht tot dit soort familiares behoord hebben. Uit de kroniek van Duinen blijkt dat reeds in de 12^e eeuw dergelijke familiares, ook vrouwen, aldaar in de dienst van de abdij stonden ⁽¹⁰⁾.

De derde zerk uit het kloosterpand is meer geschonden dan de vorige. De steen was, in de aard van deze van zuster Margarita, een echt kunststuk. In een op dezelfde wijze als de zerk van Margarita versierde nis staat een mannelijk personage. Men ontwaart nog het handvest van zijn zwaard, dat hangt aan een lendenriem. Het opschrift was in een koperen band gezet, die het geheel omringde. Jammer genoeg is die band verdwenen, en blijft enkel de geul die eraan herinnert. Ook het aangezicht en de handen waren in koper uitgevoerd en zijn verdwenen. De afmetingen van deze zerk zijn : 2.65 m. lang, 1.48 m. breed en 0.14 m. dik.

De vierde zerk is zeer beschadigd. De oppervlakte ervan is bijna afgeschilferd, zodanig dat de enkele lettertekens die nog te bespeuren vallen, niet toelaten een tekst erop te ontcijferen. Onderaan op de rechterhoek ontwaart men nog het onderste van een kleed, de

⁽⁸⁾ J. Weale, o.c., blz. 442.

⁽⁹⁾ Zie Ph. Schmitz, *Histoire de l'Ordre de Saint Benoit*, t. I, 1942, blz. 284-285. — Zie aldaar de bibliographie. Zie ook J. Marchal, *A propos d'une variété de pensionnés monastiques : le droit d'oblat*, in *Revue Mabillon*, 1949, blz. 1-24.

⁽¹⁰⁾ *Cronica et Cartularium monasterii de Dunis, Brugge, 1864-1867*, dl I passim.

benen en de voeten. Onderaan zitten twee hondjes, de kop naar mekaar toegekeerd.

Zonder twijfel zullen in de twee andere gangen van het kloosterpand nog andere grafzerken ontdekt worden. Over de graven die ontdekt werden in het deel van het pand dat langs de abdijkerk ligt, zullen we in een afzonderlijke bijdrage handelen.

Hoe nu ten slotte uitleggen dat leken, zoals een baljuw Gillis Veys, en wellicht nog andere, in dit deel van het kloosterpand begraven werden? Dit gebruik dateert ongetwijfeld niet van de eerste tijden van de Cisterciënzerorde, waar men zo streng was in het bewaren van de clausura! Later echter zouden leken, vooral de weldoeners, toegelaten worden tot de woonplaatsen van de conversen, ja tot in dit deel van het kloosterpand dat paalde aan die plaatsen. In de oude Duinenabdij van Koksijde paalde dit deel aan het pand of de gang van de conversen. Langs een poort, waarvan de opening nu nog in de ruïne te bespeuren is, konden de conversen — en hun seculiere vrienden — het kloosterpand binnengaan. Zo zou dan ook aan leken toegelaten worden hun grafstede in die gang te kiezen.

J. DE CUYPER.

LEPROZEN IN VLAANDEREN

De Italiaanse geneesheer Panthaleone de Confluentia, die omstreeks 1470 West-Europa bereisde om er de zuivelbereiding en vooral de kaasbereiding na te gaan, bezocht o.m. de stad Gent. Hij had de indruk dat er in deze stad (en andere Vlaamse steden?) meer melaatsen waren dan overal elders waar hij voorbijgekomen was. De oorzaak daarvan was, zo meende hij, het overdadige melkverbruik. 's Morgens vroeg zag hij door één van de poorten een konvooi van acht of tien karren vol melkkruiken de stad binnenkomen, en men zei hem dat door de andere stadspoorten evenveel melk werd aangevoerd. Geen wonder, besloot de geleerde, dat hier zoveel leprozen zijn. Ook het verbruik van zeevis, dat hier zeer algemeen is, kan in zekere mate tot de verspreiding van de melaatsheid alhier bijdragen. Tot zover de opinie van onze geleerde bezoeker in 1470.

Dokter Panthaleone was professor aan de hogeschool van Verceil (Piemont) en heeft zijn observaties over zuivel- en kaasbereiding medegedeeld in een latijns werk — een zeldzaam inkunabel — dat in 1477 te Turiijn door Jehan Le Febvre gedrukt werd (Brunet, Manuel 4, 348). Hij zal wel een der eersten geweest zijn die de melaatsheid in verband heeft gebracht met deficiënte of verkeerde voeding. En dit naar aanleiding van zijn reis door het « leprozenland » Vlaanderen.

E. N.

VRIJKOPING VAN VLAMINGEN UIT BARBARIJE

1642-1678

In de zeventiende eeuw had de zeeroverij van de Algerijnen haar hoogtepunt bereikt en telde men twintig tot dertigduizend christenslaven tegelijkertijd in Algiers. Het waren zeelui en passagiers, afkomstig uit alle delen van Europa, die door de Algerijnse zeeschuimers waren gekaapt. Deze gevangenen leefden in slavernij en waren het eigendom van de Dei of van particuliere personen. Wie zich tot het Islamisme bekeerde, kon als renegaat de vrijheid bekomen. De andere, aan zware lichamelijke arbeid onderworpen, wachtten geduldig het ogenblik af, waarop zij voor een flinke losprijs konden worden vrijgekocht.

In de Sint-Gilliskerk te Brugge stichtte Pastoor Jennyn in 1642 het liefdadig werk van de « Confrerie van Triniteit » die trachtte middelen in te zamelen voor de vrijkoping van de christenslaven in Noord-Afrika ⁽¹⁾.

Lijst van vrijgekochte slaven

1644. — Twee jaar na de stichting kon de confrerie haar eerste slaaf vrijkopen ⁽²⁾ door bemiddeling van haar zaakgelastigde Jonker François de l'Espée, « ghecost hebbende de somme van hondert vijf pont, 1 sch. X gr. ». De verlost slaaf was Diederick Janssens, geboortig van St-Anna te Brugge. Reeds elf jaar gevangen, had hij dienst gedaan op de galeien, alwaar hij in 1642 een hand had verloren. In enkele maanden tijds was hij thuis en op de vierde zondag van juli 1644 ging hij 's morgens te biecht en te communie onder de plechtige dankmis, die in de St-Gilliskerk werd opgedragen, en in de namiddag tijdens de processie droeg hij « syne ketenen van slavernye die hij daer naer up den hooghen autaar met dancksegghynghe aen de Alderh. Dryvuldicheyt heeft opgeheoffert ». Zijn slavenketenen bleven in St-Gilliskerk bewaard tot in 1866.

1645. — De confrerie spande zich bijzonder in voor de bevrijding van de Bruggeling Adrien Jacobs, slaaf te Algiers. Uit drie brieven bleek achteraf dat hij zijn geloof had afgezworen en de confrerie staakte verdere tussenkomst.

(1) P. Declercq. O. L. Vrouw van Remedie te Brugge. 1942.

(2) De gegevens van onze bijdrage zijn ontleend aan de Resolutieboeken van de Broederschap van de Allerheiligste Drievuldigheid, bewaard op het parochiaal archief van de St-Gilliskerk te Brugge.

1646. — Uit Algiers werd Pieter Van der Wee verlost en in november vernam de confrerie dat vijf Bruggelingen te Salé (Marokko) als slaaf waren opgehouden.

1647. — Pogingen werden aangewend om Gheeraert den Besen of Ramon, Jan Lantschoot en Pieter de Keysere te bevrijden. De confrerie destineerde daartoe 1500 pond.

Pieter de Keysere was schipper, ongehuwd, 21 jaar oud en parochiaan van St-Anna te Brugge. Hij kwam in zijn vaderstad aan op 18 november, samen met Mailliard Pynquet, afkomstig van Komen en chirurgijn te Gent. Beide stapten op het feest van « St Catlyne » met een flambeeuw in de hand in de maandelijkse processie op St Gillis ter ere van de Allerheiligste Drievuldigheid tot stichting van de gelovigen en van de weldoeners van de confrerie.

1648. — Op 12 augustus deed men een bijzondere omhaling in alle kerken van Brugge, die 900 pond groten opbracht en bestemd was voor de vrijkoop van zeven christenslaven, waaronder vier Bruggelingen: Adriaen Ditens, Frans De Vos, Michael Feurny, Jan van Lantschoot, Gheeraert den Besen, Jaak Vasseur en Jaak Coots. De confrerie gelastte Gerbrandt Dobessen, handelaar te Amsterdam, met de nodige onderhandelingen. Op 22 december gaf Henri d'Azevedo order aan Ambrosius Kemp, handelaar te Amsterdam, om 656 florijnen uit te betalen voor de vrijkoop van de Bruggeling Gheeraert den Besen, die te Algiers als slaaf zat gevangen.

1649. — Uit Tripolis keerde de Bruggeling Jaak Pieter Coots « oudt 23 jaeren » op 6 juli naar Brugge terug. Hij was geboren op de St-Annaparochie en de confrerie had als losprijs 170 p. 19 sch. 4 gr. uitgekeerd. Aan de maandelijkse processie, die op 19 juli op St-Gillis uitging, namen ook deel Jooris Schoenmaeker uit het land van Luik en Christoffel Popelaere, vrijgekomen in de slag bij Candia. Zij waren helemaal misvormd door geleden tormenten.

Op 4 augustus was het de beurt aan de Bruggeling Jan van Lantschoot om zijn vaderstad terug te zien. Hij was 22 jaar oud en geboren in de Karmersstraat. Voor 218 p. 3 sch. 4 gr. had de confrerie hem te Tertuan kunnen vrijkopen. Met hem kwamen ook aan: Gheeraert den Besen of Ramon, 27 jaar oud en geboren op St-Salvator, en Jacob Vasseur, alias Waygat, een geboren Bruggeling maar te Oostende getrouwd. Beide kwamen van Salé. Hun losprijs bedroeg de som van 550 p. 19 sch. ten laste van al de broederschappen van de Nederlanden.

Uit dank gingen deze verlostte slaven mede vóór het H. Sakrament in de processie van de maand augustus.

1650. — Aan Gerbrandt Dobessen te Amsterdam gaf de confrerie opdracht tot het lossen van volgende slaven:

Michael Kearny, student, broeder van een predikheer, die leraar was te Leuven. Hij verbleef als slaaf te Salé.

Jacob Reyss van Hondschote.

Gilles Niesens van Eeklo.

Mahieu Kieken.

Adriaen Osten.

Jacob Dierycxssens te Arsiers.

Jan Damyt van Doornik te Tripolis.

Pieter Cornelissen van Brugge.

Antonio Niernic van Nieuwpoort.

Cornelis Mannaert van Aalst.

Op 27 augustus, na drie jaar en vier maanden slavernij, kwam de Hondschotenaar Jan Le Fèvre te Brugge aan. Te Brugge verbleef zijn moeder « Chrystynken, laetst wonende inde Inghelstraete teghen over de cortegarde van de Ruyters ». Zij had dikwijls brieven van recomandatie tot de confrerie gericht. Op 28 augustus ging hij tussen twee engelen in de processie en droeg een schone gepareerde witte kaars van één pond. Hij schonk zijn rode muts tot memorie.

1651. — Op 22 januari, vierde zondag van de maand, communiceerde in de mis Nicolaes Janssens, 49 jaar oud, teruggekeerd na zeven jaar slavernij in Algiers. 's Avonds in de processie droeg hij een gepareerde kaars vóór het H. Sakrament.

Op 10 februari kwam Mahieu de Schoot, kapitein « voor syne conynckliche Majesteit ghevaren te hebben ter zee ». Al hadden de reders van Oostende het losgeld voor hem te Algiers betaald, toch hield hij er aan deel te nemen aan de dankprocessie op St-Gillis en inlichtingen te verschaffen over de toestand van de andere slaven, die met hem op zijn schip waren geakaapt geweest.

Op 30 april nam Thunis Jaecques De Beer deel aan de processie. Hij was geboren op St-Maartensparochie bij Hautpont te St-Omaars.

Jacob Dieticxsen, geboren te Duinkerke en 27 jaar oud, kwam te Brugge toe op 23 september. Op de vierde zondag, na biecht en communie, ging hij 's avonds in de processie met « eene ghepareerde keerse, inghelkens ende maeghdekens ».

1652. — Op 28 mei arriveerden, na vier jaar slavernij in Algiers, Adriaen Osten, jonkman, 29 jaar, geboren te Duinkerke en Mahieu Kieken, jonkman, 24 jaar, eveneens van Duinkerke.

1653. — Op 23-24-25 maart kwamen te Brugge: Jean de Coester van Steenvoorde, Guillaume Mesghelier van Hautpont (St-Omaars) en kapitein Jacques Willemssen, alle drie van Algiers. Zij woonden de plechtigheden van Witte Donderdag bij in de St-Gilliskerk. Op 26 december kwamen nog op St-Gillis toe: Pieter Cornelis en Jan Gooris, beide van Brugge, Louis Else van Merkem en Andries Crava van St-Winoksbergen.

1654. — Met de gelden uit de algemene kas van de broederschappen in de Nederlanden lostte men :

op 1 maart : Jean d'Amyt van Doornik,

op 24 april : Jean Wilsen van Duinkerke,

op 24 juli : Julien Carton,

op 9 november : Jaak But van Duinkerke en Cornelius Zeghers.

1655. — Op 27 januari kwam Adriaen De Wilde van Duinkerke op St-Gillis aan, na 7 jaar gevangenschap te Algiers.

Op 1 februari was het de beurt aan Jean Pieterssen en Olivier Thunis, beide van Duinkerke, alsook Abraham Wylandt van Gent. Zij waren door de Venetianen uit hun galeien bevrijd geworden.

Op 23 juli noteert men de aankomst van « twee aerne naeckte ende siecke Hamborgers, gheluckelick door de Venetiaenen verlost uyt de slavernye der Turcken op de galleyen, naer de vanghenisse van vijf jaeren ».

Op 23 september bood Charles Blondel van Duinkerke zich aan bij de confrerieraad, na zes jaar lang slaaf geweest te zijn te Algiers.

Op 8 november was het Ambrosius Bertrant die Brugge bereikte, komende van Constantinopel.

1656. — Als verlostte slaven kwamen toe : op 10 februari : Pierre Willemet ; op 22 april : Petrus Bourra ; op 6 juni : Antoon De Clerck ; op 9 augustus : Jaak Jansens.

1657. — Op 16 januari : twee slaven komende van Salé ; op 26 februari : Jan Frans Poirtons van Brussel ; op 27 maart : Jean Biesen van Duinkerke.

1658. — Antoon Michiels en Jan Theunis deden Brugge aan op 1 februari.

1659. — In de loop van januari begroette men twee Bruggelingen : Frans Willaert en Everard Van den Kerckhove.

1660. — Door Gerbrandt Dobessen van Amsterdam werden onderhandelingen aangeknoopt in verband met de vrijkoping van drie Bruggelingen : Jacob Zannequin, Bartholomeus Daninx en Jacob Turck. Hun losprijs beliep 336 p. 5 sch. 4 gr.

Dit jaar kwamen twee griekse priesters te Brugge bedelen om losgeld voor hun landgenoten, die in Barbarije gevangen waren.

1661. — Op 21 januari besloot de confrerie om het nodige te doen tot bevrijding van Pieter Buys van Koekelare en Willem Herremans van Brugge, beide slaven te Algiers. Pieter Buys werd uitgewisseld door de Hollandse Vice-Admiraal de Ruyter tegen Muzelmanse gevangenen op de kusten van Noord-Afrika.

Einde februari zag Bartholomeus Daninx zijn vaderstad terug.

Jacob Zannequin was als schipbreukeling verdronken nabij de haven van Marseille.

1662. — De twee Bruggelingen Willem Herremans en Jacob Turck kwamen uit slavernij thuis op 6 april.

Op 1 juni besliste de confrerieraad twee Bruggelingen te verlossen: Bernard Storme en Gaspard Trompet, die beide in Algiers gevangen waren. Door tussenkomst van Vice-Admiraal de Ruyter werden zij bevrijd. Zij namen deel aan de dankprocessie op St-Gillis en kregen vanwege de confrerie een steungeld om nieuwe klederen aan te kopen.

Op 25 juni nam de confrerie het besluit ook Pieter Andries van Aartrijke, gevangen in Algiers, te verlossen. Hij kwam, samen met Gaspard Trompet, in Vlaanderen terug eind 1663.

1664. — De twee Bruggelingen Gilles Bogaert en Michel Wittebroodt, christenslaven te Algiers, werden vrijgekocht door de confrerie.

1665. — Op 3 juli was het de beurt aan Adriaen De Conynck en Jacob Heyndrickx, beide van Brugge en Henri Lefebure van Hondschote.

1666. — De confrerie besliste op 1 april Nicolaes De Reus van Brugge vrij te kopen, die sinds vijftien maanden te Algiers was opgehouden.

Begin december greep een bijzondere processie plaats op St-Gillis, waaraan een Pater Trinitariër met 20 christenslaven uit de Nederlanden deel namen.

1667. — Jan Olliviers van Brugge, kapitein van het schip de « *Sint-Franciscus* », die uit de haven van Brugge was vertrokken, werd door de zeerovers gekaapt in september 1666. Met gans zijn bemanning kwam hij in slavernij terecht te Algiers. Men eiste 2000 florijnen als losprijs. De Brugse confrerie kwam tussen voor 400 en het Vrije Schippersgild, samen met de stad Oostende, voor 1400 florijnen.

1668. — De confrerie deed de nodige verhandeling tot de vrijkoop van Martin Van Woumen uit Brugge, Cornelius Rinneman van Bieren bij St-Winoksbergen en Antoon Wydeleyne, alle drie vatende op schepen van de Brugse Haven. C. Rinneman behoorde tot de « *Sint-Franciscus* », gepraaid in september 1666, en Wydeleyne was gevangen genomen aan boord van het fregatschip « *Sint-Xaverius* » met kapitein Jan de Brieve, in de handen van de zeerovers gevallen in oktober 1667.

1670. — Dit jaar mocht de confrerie de vrijkoop boeken van een ganse reeks christenslaven:

Jan Janssens, gekaapt op een Engels schip in 1669 en gevangen te Salé.

Pieter Van Wynsberghe, genomen in 1669 op een zeilschip varende van Spanje op de Kanarische Eilanden en vast te Algiers.

Albert De Ruyter en Pieter Heyndrickx, gegrepen met kapitein Jan De Swarte in 1665 op een koopvaardijship uit de haven van Oostende, en verblijvend in het bagno te Algiers.

Frans De Wilde, slaaf sinds 14 jaar.

Jan Vermeersch van Duinkerke en Gheeraert Janssens samen gekaapt en in slavernij te Algiers.

Frans Fernandez, een scheepsongen van 14 jaar, gesnapt met kapitein Jan de Brieve, vertrokken uit Oostende in 1668, alsook Frans Verlee, een scheepsongen van 13 jaar en twee matrozen: Bernard Jeerssens en Matthieu Doux.

1671. — De confrerie gelastte Abraham Van Susteren, makeelaar te Amsterdam, de vrijkoop te bespoedigen van Jan Janssens van Brugge.

1673. — Geldelijke tussenkomst werd voorzien voor de verlossing van vier Oostendenaars, alle gevangen te Tripolis: Jan Van den Kerckhove, Pieter van Steenkiste, Jan Hesdain en Gaspar Vlamincx.

Op 15 juni kwamen de twee Nieuwpoortnaren Henri Antheunis en Nicolas Roose in hun geboorteland toe.

1675. — Voortaan was de zaakvoerder van de Brugse confrerie: Francoys Cardon, koopman te Rijsel. Op 27 februari besloot de raad 350 patacons te besteden voor de vrijkoop van schipper Jan Van Cattendyck, een Nieuwpoortnaar, die sinds 3 jaar te Algiers in gevangenschap verbleef. De confrerie loste Jacob Ketele van Torhout, Jean Corneille Saman van Eeklo, Matthieu De Vriendt van Nieuwpoort en Jean Antoine Cocx van Sint-Laureyns uit de slavernij te Algiers.

Op 25 november gingen 16 slaven uit een partij van 39, gelost door een generale redemptie waartoe al de aalmoezen van de broederschappen in de Nederlanden hadden gediend, in de processie op St-Gillis.

1676. — Cornelius Voucx van Oostende kwam van Algiers terug.

1677. — Jan Lauwereyns van Oostende werd vrijgekocht te Algiers.

1678. — De confrerie kreeg Jan Verhaeghe uit Brugge los, die op 9 juni 1671 met de bemanning van kapitein Jan De Swarte in de handen van de Algerijnse zeeschuimers was gevallen.

P. DECLERCQ.

Ziekengerief. — Fonsje Block was oud en ziek. De dokter kwam 't bezoeken en vroeg hoe 't al ging. « 't Endeke wordt kort » zei Fons, maar 't zat met een endetje worst in zijn bedde. (Leiestreek).

G. P. B.

DE REUS EN DE DRAAK IN DE OMMEGANG VAN TUINDAG TE IEPER

1585-1594

De Reus van Ieper wordt ouder met de jaren. In de vorige eeuw vond hij zijn geschiedschrijver in minister Vandenpeereboom die in 1881, in het vijfde deel van zijn bekende *Ypriana*, een heel hoofdstuk aan « Goliath » heeft gewijd. Vandenpeereboom wist de reus van zijn vaderstad met geen oudere adelbrieven te toonen dan uit 1683 toen men, ter gelegenheid van het derde eeuwfeest van de Tuindag, besloot « te maecken eenen nieuwen rock voor de reuse, ende te legghen nieuw gallant op den panen justaucorps... » ⁽¹⁾.

Hoelang ging de Reus toen al in de ommevang mede? Vandenpeereboom liet de vraag open. En toch lagen hem in 1881 gegevens voor de hand die er op wijzen dat reeds in het eerste kwart van de 16^e eeuw een reus en een draak in de ommevang van Tuindag optraden. De Ieperse stadsarchivaris Isidore Diegerick had inderdaad in 1857 de tekst uitgegeven van een berijmde « Supplicatie voor den zodt van Yper » — een ongedateerd stuk uit het begin van de 16^e eeuw — waarin reus en draak als bekende figuren van de ommevang beschreven worden ⁽²⁾. Deze tekst werd door Vandenpeereboom voorbijgegaan en is dan ook, ten gevolge van zijn verzuim, niet in de latere literatuur over de ommevangsreuzen ingeburgerd geworden.

Hier volgt nu de strofe uit de « Supplicatie » waarin de Ieperse stadsnar de wetheren « in het zotte » verzoekt om een nieuwe rok voor de Tuindag: in zijn oude versleten rok zou hij immers beschaamd en verbeterd worden door de Reus en de Draak van de ommevang.

[De stadsnar spreekt:]

Dus zoudic gherne triompheren int keyie ⁽³⁾,
Jeghen Thundach, wandt dan werden veel zoten versaempt,
En, myn heeren, heb ic dan gheen nieuwe levereyie,
Ic werde te veele zeere jeghen de Rueze bescaempt!
Dus wilt daerin voorzien alzo dat betaemt,
Wandt heb ic gheen nieuwe rock, verstaedt de zake,
My moere zecht, met dat ic ben zodt befaemt,
Ic werde doodt ghebeten van den Drake...

(1) A. Vandenpeereboom, *Ypriana* 5, 197 (Brugge 1881).

(2) I. Diegerick, *Le Fou d'Ypres* in *Annales de la Société d'Emulation*, 15 (1857-1861), 143-146. R. Buckinx, *Goliath Reus van Ieper*, p. 3 (Ieper, 1955) vestigde onlangs de aandacht op deze tekst.

(3) Keyie: gekheid, uitgelatenheid.

Een andere belangrijke bron werd door Vandenpeereboom eveneens verwaarloosd, namelijk het Dagboek van Augustijn van Her-nighem dat aan de geschiedenis van Tuindag in de jaren 1585-1594 een ander uitzicht zou hebben gegeven. De Ieperse historicus meende immers dat de processie van Tuindag geschorst is gebleven gedurende 31 jaar — van 1578 tot 1609 — terwijl in feite de processie weer is uitgegaan vanaf 1588 en de Reus, na een onderbreking van niet meer dan tien jaar, weer in de omme-gang is opgetreden. Jaar voor jaar heeft de Ieperse koornmeter als ooggetuige de uitgang van processie en omme-gang aangetekend en daarbij telkens aan de Reus zijn aandacht geschonken. Uit zijn Dagboek volgen hier de desbetreffende uittreksels ⁽⁴⁾.

1588

Op den vij. dach van oust zo wast thundach ende men drouch processie naer coustume ront omme de stede ende daer waren vele iongher vande wachte vande poorterie die in processie ghynghen met huerlieden gheweere ende den opvaert was ghestelt ende de reuse ghync omme naer niet ront omme de stede maer quam teghen totter vulderstrate ende blyvende alzoo vooren gaene tot processie in was ende daer was tamelyck vrent volck naer den tyt.

1589

Op den vj. oust zoo wast thundach ende elck hadde ghemaect gheretscap om zyn torsen te verchieren ende de clocke luude drie half huere om processie te vergaeren ende als de processie ghereet was om uut te gaene zoo wierden de drie poorten ghesloten tot dat de processie in ghecommen was ende de straeten al omme verciert zynde es processie uutghegheuen de gheestelycke vooren ende de ghyde [dat waeren de schermers, de busschieters ende de cruusbooghe ende den hantbooghe] volchden naer mette convoyers met huerlieden capyteijn ende naer coustume zoo passeerden op de zuvelmaert de ghyden vooren ende wiert te reghenen wel zeere ende het bleef gheduerende dat de processie vercoort wiert. Aldus es den thundach duere ghepasseert. De reuse wiert naer noene omme ghedreghen ende tsmendaechs zoo hielden de ghemeene lieden recreatie ende tsdysendaechs ende by naest de weke duere tverghynck taemelycken gode lof daer en ghebuerde gheen onghelucken...

1590

Op den v. oust thundach zynde zoo luude de clocke op de halle naer oude coustume ten vyf huere totten vyfen half, ten zessen ende ten zevenen van ghelijcke ende twas schoon wedere ende den opvaert ⁽⁵⁾

(4) Uit het eigenhandig handschrift van Augustijn van Her-nighem, Cod. 296 van het Fonds Goethals-Vercurysse in de Stadsbibliotheek te Kortrijk. De medegedeelde teksten komen er in voor als volgt: 1588: vol. V, p. 129; 1589: vol. VI, p. 53; 1590: vol. VI, p. 157; 1591: vol. VI, p. 300-301; 1593: vol. VII, p. 153-155; 1594: vol. VII, p. 266-267. — De teksten betreffende 1589 en 1591 vindt men naar een later afschrift in de «Nederlandsche Historie» (op de naam van Augustijn van «Hermelgheim») uitgegeven door F. Vande Putte, deel II, p. 116 en 245 (Gent 1867; Maetschappij der Vlaemsche Bibliophilen, 3^e Serie, n° 10).

(5) De «opvaert» = de stellage opgetimmerd tegen de Halle voor de vertoning van de Hemelvaart van Maria na de processie.

stont ghereet om het verscynen van processie ende myn heere den byschop die droucht thelich sacrament uut ende alle de prelaeten tot iiij. ghyngnen vooren ende naer het helich sacrament, ende men droucht de processie naer coustume ront omme de stede ⁽⁶⁾.

Nota.

Desen thundach die met schoone processie gheschiede openbaer ghync ~~het~~ te wercke, dant de guesen dede over xxiiij. iaer.

1591

Op den thundach zoo reghenet zoo zeere dat de processie niet en zouden outgaen hebben maer op den tyt van ix. huere en half ghyne de processie uut ende commende ande swaene in de bueterstraete zoo heghonstet wat te reghenen, zoo duer vreesse dat ghedueren zoude zoo naemen zy huere keer duer de bueterstraete naer het vleeschshuus, het heghonste op te claersen, ghijngnen den gheheelen omme ganck ende den opvaert was ghestelt ende de vier ghilden ghyngnen omme met huerlieden hooftman, de poorten waeren gheslooten bin den omme ganck, de ruese ende de draeke waeren omme ghedreghen ende aldus vergynck den omme ganck.

Tsmaendaechs den v. oust zoo hielt het volck thundach ende tsdysendaechs van ghelycke ende de ruese drouchmen achter straete naer coustume omme te hebben drynckghelt ende god danck daer en ghebuerte geen swaerheyt zoo vande Oostendenaers als ander zaeken.

1592

Op den tweeden dach van oust zoo wast thundach ende twas zeer schoon wedere ende de ghilden ghyngnen omme ende de ruese ende de draeke die triompheerde ⁽⁷⁾ ende den thundach vergynck zonder swaerheyt.

Tsmaendaechs ende tsdysendaechs ende tswoendaechs zoo ghyncghen de zackedraghers mette ruese omme alle drie dese daghen.

1593

Op den thundach den eersten van oust tsnuchtens zoo heeft ghelut de clocke ten vyf huere, ten zes huere ende ten zeven huere elcke reyse een half huere, ende twas schoon wedere ende de ruese de draken wierden omme ghedreghen ende alle vier de ghilden ghyngnen omme ende men droucht schoone processie ende dobbel was, den byschop was ghestoffeert van vyf ofte zes prelaeten die hadden dobben (sic) wijn naer coustume. Den opveert van onze liever vrouwe wiert ghestelt voor tecontoor vande wezerie ende de processie die wiert volbrocht zonder swaerheyt. God de heere hebben lof ende eere inder eenwich ament.

Op den iiij. oust woensdach zynde... daer was zeere veele volck ter maert mydts dat de Ruese noch niet sliep...

Op den 5. oust donderdach zynde zoo ghyngnen de assysenaers vande bieren ende baden mynne heeren datmen noch desen dach zoude moeghen omme draghen de Ruese om daer mede op te sluiten den thundach, ende mynne heeren hebben tzelve gheconsenteert ende twas zoo ghedaen.

(6) De aantekening over 1590 vermeldt de Reus niet. Militaire beweging maakte de stad bijzonder onrustig; daardoor zal de omme-gang van de Reus misschien weggevallen zijn.

(7) Triompheren = vreugde bedrijven, plezier maken.

Op den vij. van oust zoo wast zondach ende oock mede thundach ende duer Gods gratie niet jeghenstaende alle de quade maeren die op alle zyden waeren zoo van oosten ende westen zoo hebben de heeren toe ghelaeten te houden thundach ende mydts datter langhe ende veele tyden voor desen hadde gemaect zee teere ende aerm wedere, zoo wast op den thundach zeer schoon ende claer wedere, maer het reghende wat in de processie ende niet te bediene, de ghylden ghynghe zeer excellent om ende de ruese met zynnen nieuwen rocx ende oock eenen gansche nieuwe ruese met alle datter toe dient ⁽⁸⁾ ende een nieuwe drake. Den upvaert was ghestelt naer de coustueme. Ghebenedyt moet God zyn.

Tsmaendaechts den vij. zoo wiechde tvolck zeere de ruese over al ende naer de noene zoo speilden de jongher vande sosysteyt... ⁽⁹⁾ een commedie ofte spel... vanden rycke vrecke ende den aermen lasarus...

Deze teksten bevestigen het optreden van Reus en Draak in de ommegang vóór de beroerde jaren 1578-1585. In 1588 wordt de « oude coustume » eenvoudig weer opgenomen.

De processie zelf bestond uit een lange stoet van de seculiere geestelijkheid en van de regulieren met hun beelden en relikwieën. De vier militiegilden vormden het geleide. De overige gilden en corporaties worden niet uitdrukkelijk vermeld, zij behoren echter zeker tot de gene die in 1589 hun tootsen gereedmaken en versieren om mee te gaan. De magistraat ging ook in corpore mee. Sprekende en spelende groepen traden, voor zover we weten, in de processie van de 15^e en 16^e eeuw niet op, wel werden na de processie in verscheidene straten wagenspelen opgevoerd. Van Hernighem noteert telkens de « opvaart » : een soort wagenspel tegen de Halle dat de Hemelvaart van Maria voorstelde, van andere spelen gewaagt hij niet.

Uit de notities van onze kroniekschrijver blijkt dat Reus en Draak een eigen leven leidden, gebonden aan de Tuindag doch onafhankelijk van de processie. Zij houden een eigen ommegang die zich niet beperkt tot de Tuindag zelf, maar dagenlang — in 1593 gedurende heel de Tuindagweek — voortgezet wordt. Ook op de Tuindag zelf gedraagt de Reus zich zelfstandig. In 1588 gaat hij niet heel de ommegang mede die naar oud gebruik te 7 ½ uur uitrok en tot de middag duurde : hij gaat op zijn uur de ommegaande processie tegen en treedt dan verder mee op de kop van de stoet. Zijn eigen tijd was echter de namiddag, als de pret begon. In 1589 wordt de Reus « naer noene ommeghedreghe » : Reus en Draak « triompheren » (bedrijven vreugde) en de « recreatie » duurt voort de volgende dagen. Immers van de maandag voort kreeg het « volck » zijn beurt : de « ghemeene lieden » hielden

(8) Van Hernighem spreekt hier blijkbaar niet van een nieuwe andere Reus : hij steunt er op dat de Reus niet alleen een nieuwe rok kreeg doch totaal, binnen en buiten, vernieuwd werd. En de Draak samen met hem.

(9) De leerlingen van het Jezuietencollege.

dan Tuindag en de Reus was de held van het feest. Men droeg hem rond « naer coustume omme te hebben drynckgelt ». De dragers schijnen wel traditioneel de mannen van het officie der zakkendragers geweest te zijn, in 1592 zien wij hen drie dagen lang met de Reus omgaan. Van Hernighem laat horen dat het er « bruegeliaans » toe ging, het uitgelaten volk drong op de Reus aan en « wiegde » hem zeer te allen kante (1594), met staties bij al de herbergen. Ook de stadsnar zal « int keyie » niet ten achter gebleven zijn. De woensdagmarkt trok in 1593 geweldig veel volk daar de Reus « nog niet sliep »: zo groot was zijn succes, zo goed speelde hij in de kaart van brouwers en herbergiers, dat de « assysenaers van de bieren » van de magistraat de toelating verkregen om ook nog de donderdag — de vijfde en laatste dag — de Reus te laten rondgaan tot sluiting van de Tuindagen.

De naam « Goliath » wordt door Van Hernighem niet genoemd. De traditie van de 17^e eeuw wijst er echter op dat men ook voorheen in de Reus de bijbelse kampioen van de Filistijnen zal hebben gezien.

Reus en Draak waren in het begin van de 16^e eeuw te Ieper geen nieuwe verschijning, zoals blijkt uit de aangehaalde « Supplicatie ». Men mag veilig aannemen dat zij reeds in de ommeegang van Tuindag opgetreden zijn in het laatste kwart van de 15^e eeuw. Het Ieperse stadsarchief is er helaas niet meer om nader bescheid te geven.

Daarmede is Ieper een oudere « Reuzenstad » dan Brugge en zeker de oudste « Reuzenstad » van West-Vlaanderen.

De eerste bekende reuzenfiguur in de Brugse ommeegang van het H. Bloed is immers een « ros bayaert ». De Tresoriers van de stad sloten in 1513 een akkoord met « den deken ende eedt vande schilders » die vroeger reeds met stomme spelen en « remonstrancen » in de processie gingen. Voor het maken van dat Ros Beiaard in 1513 werd de aanzienlijke som van 24 pond groten voorzien. Het Ros was eigendom van de stad, die gehouden was « te repareerne de wyelen, themmerwerk ende yserwercke »; voor het onderhoud van « de mantel ende bargie van den ros beyaert » sloot de stad in 1538 een akkoord met schilder Jan Zutterman ⁽¹⁰⁾. Vier jonge klerken hadden alsdan het voorrecht de Vier Heemskinderen te verbeelden ⁽¹¹⁾. Het Ros Beiaard behield lang zijn populariteit en verscheen nog in de Jubelstoet van 1749, 25 voet hoog, met een schitterend harnachement in Louis XV-stijl.

De Reus vinden we voor het eerst vermeld op 10 april 1545 in de Ferieboeken van de Brugse Tresoriers. De tekst luidt als volgt:

(10) La Flandre II, 1868, 306, 316. Biekorf 42, 1936, 114.

(11) Biekorf 43, 1937, 167.

« Aldoe was gheacordeert ende gheconveniërt met Jan Zutterman, scildere, als dat hij vereghenen [verhegenen = opknappen], accoutreren ende repareren zal de remonstrancen van de ruese, rosbaeyaert, de roede van Jesse, ende van der Helle, van al dat zijn ambocht anghaet, ende ooc de zelve vier remonstrancen ende personnaigen daertoe dienende zal uitdoen t'zynen coste up den Heleghen Bloet dach xlv. eerstcommende voor de somme van vi. l. g. eens voor dit iaer. »

Dezelfde Jan Zutterman bezorgde in 1546 en 1548 de Reus, samen met de genoemde drie « remonstrancen ». Bij de uitvoering van dit werk zal hij weten « de eere van der stede te bewarene » : zo noteren de Tresoriers in hun Ferieboek ⁽¹²⁾.

Op 7 maart 1575 verging de Reus, samen met de andere « toghen », in een brand van het stadsmagazijn bij het Minnewater ⁽¹³⁾. De volgende beroerde tijden verliepen zonder processie en zonder Reus. Hier ligt een keerpunt. Tot in 1575 was de Reus van de Brugse ommegang, zoals de Reus van de Ieperse Tuindag, enig en naamloos. De eeuw van Rubens vervangt de « Reus » door een barokke bent van « Reuzen » die een familie worden en weldra ontaarden in de genealogie van Trevanus, Aurelianus, Rosalia, Germanus, Florianus. De gedrukte Reuzespraken van 1686 en volgende jaren geven voldoende bescheid over de « redenrijkheid » van de Brugse Reuzenstam.

Vóór 1686 zijn de gegevens over die Reuzen schaarser. Wij weten echter dat op H. Bloeddag 1670 alles bereid stond voor de processie : « de reusen met den hemel ende helle met fortuijn pellicaen ende speelwaeghens... » ; wegens de regen kon de processie eerst 's anderendaags uitgaan en « het was tsavonds wel neghen uren en half alleer dat het alles ghedaen was ende eer de reusen weder thuijs quamen ».

In 1663 gingen twee reusen op schaatsen in de processie :

« Joncker Godefroi Gillekens hadde doen oock laeten maecken twee reusen op schatsen ende ghingen inde processie voor de gilde van sinte Barbel voor al ende oock tsavonds voor de paraede, want Gillekens was capytein vande borghers ende trock opden 3ⁿ meye op in paraede. » ⁽¹⁴⁾

De eerste helft van de 17^e eeuw schijnt eerder arm aan Reuzen geweest te zijn. Na 1650 kende Brugge een proliferatie van rhetorische processiereuzen die in de volgende eeuw tekens vertoonden van sleet en ongestadigheid. Te Ieper hield Goliath stand, steeds nieuw uitgedost naar de mode van zijn tijd, in populariteit alleen overtroefd door de duivels van de onovertroffen Hellewagen. Hij was een deftige reus geworden en zal dan niet langer meer, na en buiten de processie, gewiegd op de rug van zijn dragers, een tweede leven in de volksbuurten van zijn stad hebben geleid.

A. VIAENE

(12) La Flandre II, 1868, 319 ; 321.

(13) Biekorf II, 1900, 147.

(14) Rare Geschriften van Jacques Inbona, Handschrift p. 165 ; 271.

TOPONYMICA UIT DE KUSTSTREEK

(vervolg van blz. 46)

60 994

EeVOORDE. Wij hebben hier (1955, blz. 118) aangetoond dat de naam van deze oude waterloop boven Brugge, welke dateert uit dezelfde tijd als die waarin het oude Zwin gegraven is, teruggaat op *(H)eenvoorde*. De schrijfwijze *Eivoorde* is « geleerd » en berust op verkeerde etymologie.

Wat betekent *(H)eenvoorde*? Er bestaat een toponymisch element *heen*, dat in verscheidene Noord-Ned. waternamen voorkomt: *Eendracht* (= *Heendrecht*, naam van de Scheldearm tussen Tolen en Noord-Brabant), *Heenvliet* (eiland Putten), *Heensloot* (Z. Holland) ⁽¹⁾. Dit *heen*, dat gemakkelijk verward wordt met *heem*, is een oud woord voor « riet ». *Heenvoorde* is dus *Rietvoorde*.

KOOLKERKE. Wij hebben hier (1954, blz. 99) deze gemeentenaam verklaard als: kerke ten kole, kerk op het verheven land. *Kool* is dan hetzelfde als *kol* met gerekte klinker. Deze rekking is een verschijnsel dat in de taal van de streek veel voorkomt. Andere kool- of koltoponiemen zijn ons uit Zuid-Nederland niet bekend, wel uit Noord-Nederland: *Kolland*, *Kolleven*, e.a. ⁽²⁾. Het toponiem Koolkerke is dus helemaal geen alleenstaand verschijnsel en we menen dat onze afleiding als zeker kan beschouwd worden.

BLANKENBERGE. We lezen bij Schönfeld, Veldnamen blz. 61 ⁽²⁾: « Naast blank wordt, voorzover het het blinkend wit van de duinen betreft (vgl. Zuidndl. *Blankenberge*), in 't bijzonder het znw. *Blink* gebruikt. » Deze verklaring van Blankenberge is blijkbaar overgenomen uit Carnoy (*Origine des noms des Communes de Belgique*, I blz. 76). We hebben er reeds op gewezen dat deze verklaring foutief is omdat *blank* in de taal van het kustland niet « schitterend wit » maar eenvoudig « bloot » betekent. Men kan zeggen dat het onderscheid gering is omdat bloot zand en blote duinen schitterend wit zijn...

HOOSEMANSPOLDER. De Flou XI 829 geeft onder het trefwoord *Oosemonds Polder* een tekst: « In lijsseweghe, verre noordt vander kercke, jn *hoosemans poldere* ». (Legher Chartreusen Brugge, 1550). Dit « *hoosemans poldere* » is niets anders dan een verkeerde schrijfwijze voor *Oudemaaers Polder*, waarover wij hier reeds geschreven hebben: polder

(1) M. Schönfeld. *Nederlandse Waternamen*. Brussel 1955.

(2) M. Schönfeld. *Veldnamen in Nederland*. Amsterdam 1950.

ten N. van de Evendijk tussen Uitkerke en Heist. De schrijfwijze *Oosemonds Polder* is een verkeerde interpretatie van De Flou.

UITKERKE. Ter staving van onze afleiding « buitenkerke » (1954, blz. 100), d.w.z. buitendijkse kerk, kerk in de nieuwe polder buiten de Oude-Blankenbergse dijk en de Dulle weg, wijzen wij op de *Oostuut*-, *Westuut*-, *Noorduut*- en *Zuuduut*-namen waarvan De Flou talrijke voorbeelden geeft (*Oostuut* = Oost buiten, enz.). Uitkerke is niet kerk ten uitkante, ver afgelegen kerk, maar wel : nieuwe, buiten de oude dijk, in het nieuwe land gebouwde kerk.

CANINS BILK. In 1399 wordt er te Lissewege een *Canins Beile* vermeld : « musekin beile of Canins beile » Reg. 167) ⁽³⁾. Andere *Canin*-namen zijn : *Canins uutweg* (Slijpe 16^e E.) en *Caninswerft* (Slijpe, 16^e E.).

Canin is ongetwijfeld een bijnaam of familienaam. De Heer O. Leys (Instituut voor Naamkunde, Leuven) schrijft ons over deze naam : « *Canin* is een bijnaam. Ik vermoed dat hieruit de huidige familienaam *Caenen* ontstaan is. Wat de betekenis betreft, denk ik aan mnl. *canin*, *canijn*, variant van *conin*, *conijn* (konijn), uit oudfra. *conin* (waaruit ook engels *coney*, *cony*), (uit lat. *cuniculus*). De vorm met a ook in het Duits *Kaninchen* en in sommige skandinavische dialecten ».

EELVELDE - HELEVELDE. Eelvelde is een oude wijk te Maldegem, waarvan de oudste vormen (13^e eeuw) *Helevelde* (De Flou III 887) en wellicht *Heilevelde* zijn.

Vergelijken wij daarmee de naam *Hele* (Heerlijkheid te Roeselare). Ook te Ravels (Prov. Antwerpen) wordt er in 1196 een *Hele* vermeld (zie Carnoy, Origines I 179 onder *Eel*).

Wat is *Hele* ? Carnoy (Orig. I 298) denkt aan een samen-trekking van *hegel* (uit *hagula*), door een haag omheinde ruimte. Nog nader te onderzoeken.

Jozef DE LANGHE.

Van een schacht die hem niet 'n geneert :
Hij 'n moet maar doen
lijk Jan Kapoen :
zijn tijd uidoen
te Deerlijk.

Leiestreek. G. P. B.

(3) Register n° 167 : Cijnzen, enz. van den Disch van O. L. Vrouw-kerk Brugge 1399. Volgens De Flou VII 82.

MENGELMAREN

POORTERSLIJST VAN ROESELARE

Het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Roeselare en Ommeland bezorgde de uitgave van het werk van G. MARICHAL: *De Poorters van Roeselare 1580-1796* (Roeselare, 1955), 75 blz. Prijs 50 fr. Te bestellen bij de auteur: St-Amandsplaats Roeselare.

Het boekje bevat de alfabetische lijst der aangekomen en verhoofde poorters der stad Roeselare vanaf 1580 tot het einde der poortertij in 1796. Deze lijst zoals ze gaat en staat werd afgedrukt van hetgene enkele jaren lang in « Het Wekelijks Nieuws » van Poperinge verscheen. Het is jammer genoeg bij de afdruk van deze lijst gebleven.

Er zijn nochtans voorbeelden genoeg van poorterslijsten die gedrukt werden (cf. Brugge's Indices; de lijsten van Halle, Tongeren, e.a.m.). Verwacht zou worden dat er een inleiding zou voorafgegaan zijn over de Roeselaarse poortertij als rechtsinstelling, haar betekenis, haar eventuele specifieke eigenaardigheden, een statistisch overzicht per jaar of decennium, de geografische spreiding der buitenpoorters, enz. Om de bruikbaarheid te verhogen was een naamregister op zijn plaats geweest, zowel op de aardrijkskundige namen, als op de familienamen der vrouwen. Voor genealogen, wie zulke uitgaven in de eerste plaats van nutte zijn, zou dit de bruikbaarheid juist verdubbeld hebben.

Buiten de schuld van de ijverige verzamelaar, voorzitter van het Geschiedkundig Genootschap dat deze uitgave heeft willen patroneren, is dit niet mogelijk geworden.

Toch zal ieder vorser die op Roeselaarse families stoot, hier een rijke en belangrijke bron aan gegevens vinden, die moeten toelaten « de draad te vinden ».

Deze uitgave is ons een gelegenheid om alle liefhebbers van gazet-artikels over historische onderwerpen, vooreerst aan te sporen hun pennevruchten te laten afdrukken in brochurevorm. Zo gaat er minder verloren en wordt meer bereikt door het bijeenbrengen der verspreide bijdragen.

Maar dat men dan voortaf met de drukker, die in de eerste plaats zakenman blijft, een ruim akkoord afsluit, waarbij de mogelijkheid openstaat sommige toevoegsels of tabellen in de afgedrukte brochure wel te laten verschijnen, waar de doorsnee-lezer toch niets aan heeft, maar die de lezers ten goede komen, die het boekje bewaren en gebruiken willen.

I. VAN ACKER.

DOOD EN BEGRAFENIS

De wijkswagen behoort te Dudzele al meer dan 20 jaar tot het verleden. Als er iemand te lande sterft wordt het lijk met de lijkkoets tot in 't dorp gevoerd. De zes dragers volgen te voet. Aan de ingang van 't dorp of aan 't lijkhekken, naargelang de dienst, wordt het lijk door de priesters afgehaald en nemen de dragers hun last op.

Van de zes dragers zijn er drie van aan de voordeur en drie van aan de achterdeur; het zijn de naaste geburen. Zodra de dode is afgelegd worden ze verwittigd. Er wordt nooit iemand uitgesloten en nooit is er iemand die weigert; zelfs de grootste nikkedrager legt hand over herte en doet zijn burenplicht.

De grootste vijanden die anders nooit een stap over de zulle zetten en die in 't gebuurte wonen, komen een kruisgebed lezen.

A. M.

SOLDAAT VAN NAPOLEON

Bij blz. 126

Een strijdmakker van Jan Djoorens van Machelen aan de Leie, was Petrus Van de Wiele van Petegem-bij-Deinze, die altijd wist te zeggen dat de schoonste tijd de tijd was van Maria-Theresia, omdat ze dan een halve eeuw lang niet 'n vochten.

Petrus Van de Wiele, die mijn overgrootvader was, vocht in « Reusland » en hielp de terugtocht van de Berezina dekken. Hij kreeg daarom van generaal Ney een zilveren tabaksdoos met diens handtekening op gegraveerd, en had aan zijn horlogeketting een medaille hangen met de beeldenaar van Napoleon I en op de keerzijde het opschrift CAMPAGNES de 1792 à 1815. — *A ses compagnons de gloire sa dernière pensée Ste-Hélène 5 mai 1821.* (In mijn bezit.)

Toen Pier Van de Wiele over de oorlogen vertelde gingen zijn gedachten steeds naar de doorstane koude bij « den Reus ». Daar was 't zo koud « dat ge de broek moest afsteken tussen de billen van je peerd om een beetje beschuttinge te zoeken tegen den eenidelijken vorst en de Noordschen wind ».

Pier Van de Wiele had geen oren meer. Die waren afgevrozen te Moskou en hij heeft heel den oorlog uitgedaan zonder berenmutse.

G. P. B.

PENDELEN MET DE TROUWRING

Bij blz. 126

Dat pendelen met de trouwring was in hoog aanzien tijdens de laatste oorlog. Bij de krijgsgevangenen werd gependeld over de foto van een verloofde om te weten of ze wel trouw gebleven was. Om te weten waar een vluchteling of een soldaat mocht zitten werd met de trouwring gependeld over een opengevouwen landkaart van

Europa. De ring moest plots stilvallen toen hij over 't gewest hing waar de krijgsgevangene verbleef.

Vóór den anderen oorlog heb ik een echtgenoot weten pendelen om te weten of het komend kind en meisje of een knechtje zou zijn. In dit geval duidde de slingerbeweging op een meisje en de kringbeweging op een knechtje.

G. P. B.

Voor het meten van de bloeddruk gaat men te Moerkerke te werk als volgt.

De patiënt moet de rechterduim op het begin van de lintmeter houden. De pendelaar vat de persoon bij de pols, hij moet immers de polsslag voelen eer hij begint te pendelen, eerst dan begint hij stilletjes met de trouwring, die aan een draadje hangt, over de lintmeter te bewegen.

De ring moet van goud zijn! Daarom trekt men eerst een hartje uit het hoofd, hangt de ring eraan en slaat deze zachtjes tegen een hard voorwerp. Zingt de ring, dan is hij van puur goud. Geeft hij een doffe klank, 't is een « pribaring » en niet goed om de bloeddruk te meten.

R. C.

ZEUGEJAGEN

Op de vraag hiervoor blz. 128

In mijn schooltijd — begin der eeuw — speelde men dat spel te Vladslo op de koer van de school. Ik meen te weten dat er geen kwestie was van balletje maar van een klos hout, gescherpt aan weerszijden, die we « kolle » noemden. « Zeugejagen » als naam komt me vreemd voor. Misschien waren er toch kinderen die het spel zo noemden? Ik weet alleen van « kolle-slaan ».

K. S.

Dit spel heette te Deinze « zeugekoten » en werd gespeeld in mijn kinderjaren. Ook grote mensen zeugden de zondagnamiddag.

De eerst opgaande zeugeman werd zelden aangeduid door loting d.i. door strootje trekken. De kolven werden gesneden in een elskant en moesten alle de zelfde lengte hebben. De zeuge werd op de kolf geleid en in de hoogte gekaatst. Wie de zeuge het kleinste aantal keren opving en tikken kon met de kolf was zeugeman, zoals dat geschiedt bij 't anderwatten waar de mooscher opgaat, d.i. de speler die het houten scheers niet kan tikken wanneer het met de stok in de hoogte gekaatst wordt.

G. P. B.

Te Reningelst noemden wij dit spel « Katjoezen » met accent op oe. Rond 1900 waren de schoolkinderen nog meester van de straat; en wij speelden in 't dorp op de aardeweg nevens de kalsijde. De naam « Zeugejagen » of « Zeugeboeren » heb ik geleerd van een Poelkapellenaar. Men speelde het als volgt.

Ieder speler had zijn putje maar in 't midden was er een groter putje. Wij smeten eerst met onze stok naar de muur en die er verst van af was werd Zeugeboer. Hij moest trachten de houten bal in 't middenputje te krijgen. Wanneer hij daarin lukte moesten de andere spelers van put veranderen en iedereen moest dan trachten een putje te bemachtigen. De Zeugeboer mocht 3 maal van nevens een speelmakker de bal in zijn hand nemen en hem trachten in 't middenputje te rollen. De anderen mochten, op gevaar hun putje door de Zeugeboer of een geboor-speler afgenomen te worden, de bal weg slaan. De Zeugeboer mocht nooit een put bemachtigen met de bal in handen. Hij mocht ook met zijn stok de bal naar 't middenputje brengen en met zijn stok de bal beschermen. De kunst was dus rap de put te pakken van de slager, ofwel van een ander, indien de slager reeds zijn put was genomen door een geboor. 't Aangenaamste was, toen er een nieuwe Zeugeboer kwam. Vóór dat hij begon de bal in 't middenputje te krijgen moest hij eerst de bal huiten de kring der putjes (buiten de ronde) met zijn stok kunnen aanraken. Geheel de bende zette 't dan op een loop, altijd de bal verder slaande, soms 100 meter ver. Als de Zeugeboer er in gelukte de bal te raken, dan was 't « full speed » teruglopen om een put te krijgen. Had de Zeugeboer een put, dan was er weer een andere « eraan »... En 't spel begon opnieuw.

F. B.

SPREEKWOORDEN UIT EEN BRUGS SCHOOLBOEK VAN 1727

In het zeldzame boekje hiervoor (Biekorf 1955, 304) beschreven lezen we nog de volgende spreekwoorden.

Het geene de soegge misdoet, moet de bigge ontgelden.

Hoort, swyght en siet,
muyst maer miouwt niet.

Ist Hoer, ist Dief,
heeft hij Geldt, men heeft hem lief.

Dat men spaert uyt sijn mont,
eet gemeynelick kat oft hont.

Men mag hem noch Huysen, noch Hoven.

Het sal op een blauw lantschap uitdraijen.

Die niet door de vingers siet,
dient in de weireldt niet.

Die daer staet op het Rolletjen,
het cost hem zyn Bolletjen.

C. B.

Redactie en Beheer : A. VIAENE, Annunciatenstraat, 76, Brugge

Abonnementsprijs : 100 F.

Postrekening : 2335.37